

MALZHEIMERS

Maria Skaalum Petersen hevur sett hol á gransking, ið hevur til endamáls at siga okkum meir um Alzheimers-sjúku í Føroyum, við at leita eftir lívsstíls- og umhvørvisorsøkum til sjúkuna. Higartil hava 115 persónar við illgruna um demens og 100 avvarðandi verið til kanningar á Demensklinikkini, síðani verkætlanin fór í gongd fyri einum ári síðani

men tað finst heilivágur, ið kann steðga gongdini í nøkur ár, áðrenn tað fer at ganga niðureftir.

Men tá er umráðandi, at tú kemur tíðliga í viðgerð fyri at steðga gongdini, meðan tú enn ikki ert so hart rakt av sjúkuni. Tað ynskiliga er sjálvandi, um vit kundu funnið heilivág til at steðga gongdini ella fyribyrgt sjúkuni heilt. Tað mugu vit vóna, og tað verður granskað í at menna nýggjan og betri heilivág alla tíðina.

Maria vísir á, at man kann gera ávís ting sjálvur fyri at minka um vandan fyri at fáa Alzheimers. Eitt nú spælir eitt sosialt lív ein týðandi leiklut og at halda heilan í gongd, til dømis við at spæla bingo, loysa krossordagávur, spæla kort og so framvegis. Royking, ovurfiti og høgt blóðtrýst økir um vandan fyri at fáa sjúkuna, meðan

útbúgving og ein heilsugóður kostur eru millum vágarnar, ið minka um vandan fyri at fáa sjúkuna.

Mín meting er, at tað má vera ein blanding av genetikki og vágafaktorum. Hví ávirkast annars summi og ikki onnur? Eg trúgvi, at vit hava nakrar ílegur, sum verja okkum, og nakrar, sum eru skaðiligar.

Mangla tilboð

Tað verður nógv granskað í Alzheimers runt um í verðini. Tann globali trupulleikin við Alzheimers er, at vit liva longri í dag, og at talið av fólki, ið gerast eldri, bara veksur. Tittleikin av Alzheimers er sostatt hækkandi, og tiskil veksur hesin bólkurin av fólki alsamt, ið hava tørv á serligari hjálp. Tað vil siga, at tørvur er á alsamt fleiri røktarheimsplássum, vardum íbúðum og ikki

minst tilboðum til hendan málbólkin.

So skjótt tú kemur í samband við eitt øki sum hetta, sært tú allar tørvirnar, sum eru. Sjúkan rakar ikki bert eldri fólk, men eisini yngri fólk heilt niður í 50 ár. Nógv góð tilhald eru runt um kring til minnisveik, men júst til hendan málbólkin er tað trupult, tí tey hava ein annan tørv enn tey, sum eru eldri. Stóri trupulleikin hjá hesum fólkunum er, at onki tilboð er til teirra. Tey hava ongastaðni at fara um dagarnar. Tíbetur tykist alment fokus verða komið á hesa avbjóðing. Tí er tað mín vón, at tilboð verða ment ongantíð ov skjótt, sum kann røkka hesum bólk.

Og fyri at vísa á grundarlagið fyri hesum trupulleika, er eisini umráðandi at fáa so nógv luttakarar sum møguligt við í kanningin.

Og inntil nú hevur Maria møtt stórari vælvild frá luttakandi sjúklingum og avvarðandi.

Eg kann ikki siga annað enn, at fólk hava víst áhugað og verið sinnað at luttaka. Á leið 115 persónar við demens ella við illgruna um demens hava higartil luttikið saman við umleið 100 avvarðandi. Og vit halda fram við at taka fólk inn.

Altjóða áhugi

Verkætlanin hjá Mariu verður ikki framd sum ein solo-verkætlan. Hon hevur drúgvur royndir frá undanfarnum granskingarverkætlanum um Parkinson-sjúku í Føroyum, har hon hevur samstarvað við útlandskar granskarar, og onkur av teimum eru eisini við í hesari verkætlanini.

Við at samstarva við útlandskar viðurkendar gransk-arar er lættari hjá mær at fáa stuðul til gransking. Sum er, havi eg ikki fast starv og skal tí søkja um figging bæði til egna løn og til mínar verkætlanir. Tað ger tað torførari at knýta til dømis ph.d-lesandi til verkætlanina, sum eg annars kundi hugsað mær.

Men tað heldur henni ikki aftur við at granska, hóast hon saknar eitt størri granskingarumhvørvi.

Gransking er so gevandi, tá tú sært, at tú kanst gera mun. At fremja nakrar broytingar samstundis sum tú gert eitt týðningarmikið gransk-ingararbeiði. Við at fáa meir vitan um sjúkuna, kunnu vit læra meir, og so kunnu vit eisini fara inn at viðgera

Vísindavøkan 2016

Greinin er skrivað í sambandi við ársins Vísindavøku, sum verður í Perluni og Reinsarinum í Tórsgøtu í Tórshavn. Vísindavøkan verður fríggjadagin 30. september frá kl. 8.00 á morgni til á leið kl. 22.30 á kvøldi.

Ymsar framsýningar og samvirkin tiltøk vera í Perluni og á Torginum. Hesi verða skipað kring frumevnini eld, luft, vatn og jørð. Her verður alt møguligt frá fiski til dronur at síggja, hoyra um, smakka og nerta við.

Framløgur, sum serliga eru ætlaðar miðnámskúlunæmingum, verða í Reinsarinum fyrrapartin.

Lærarar og næmingar úr Hoydølum fara at hava ymiskt á skránni til børn í einum telti á p-økinum yvirav Reinsarinum.

Steðgur verður millum kl. 15.00 og 17.30, tá Arkitekturdagarnir, sum Arkitektafelag Føroya skipa fyri, verða settir.

Frá kl. 17.30 til 19.30 verða tiltøk um og við íblástri frá Pokemon GO. Stuttar framløgur, tiltøk og undirhald.

Frá kl. 20.00 verður hugnakvøld við framløgum og undirhaldi.

Vísindavøkan verður eisini á ferð kring alt landið við fyrilestrum í døgnum 19.-29. september. Fleiri enn 50 fyrilestrar eru á skránni.

Tað eru granskingarstovnarnir og Granskingarráðið, sum skipa fyri. Øll tiltøkini eru ókeypis. Sí skránnar og les meira á gransking.fo og á Facebook-síðuni hjá Granskingarráðnum.

sjúkuna og við tíðini vónandi steðga ella kanska enntá fyribyrgja sjúkuni. So her er talan um gransking, sum í framtíðini verður til gagns fyri sjúklingin, familjuna og heilsuverkið sum heild.

Maria leggur afturat, at granskingin av Alzheimers-sjúku í Føroyum ikki bert hevur áhuga millum føroy-ingar.

Føroyar verða nevndar og koma á heimskortið sum granskingarmið, tá eg í framtíðini skal leggja úrslit fram á ráðstevnum uttanlands. Og tað vildi verið deiligt, vissi tað kundi verið við til at lagt lunnar undir eitt størri granskingarumhvørvi í Føroyum, sum var áhugavert fyri onnur at koma til. Tí við so týðningarmiklari gransking sum hesari, koma vit væntandi at hava úrslit at vísa á, sum kunnu vera áhugaverd fyri útlandskar granskarar.

Um verkætlanina:

Verkætlanin er eitt samstarv

millum Deildina fyri Arbeiðs- og Almannaheilsu, Demens-klinikkina á Landssjúkrahúsinum, National Videnscenter for Demens á Ríkissjúkrahúsinum, Ílegusavnið og Centre of Applied Neurogenetics, University of British Columbia í Kanada.

Maria Skaalum Petersen, ph.d, er granskingarleiðari, og kliniski ábyrgdarhavari er Tórmóður Stórá, yvirlækni. Aðrir luttakarar eru er Sofus Joensen, psykiatari, Marjun Restorff, Winnie Hansen, Eydna á Geilini og onnur frá Demensklinikkini, Gunhild Waldemar, yvirlækni á Nationalt Videncenter for Demens, og Matthew Farrer, professari úr Kanada.

Verkætlanin er figgjað av Det Frie Forskningsråd Sundhed og Sygdom, sum í hvuðsheitum figgjar tvey ára løn til granskingarleiðaran, meðan raksturin er figgjaður av Sjúkrakassagrunninum og Brødrene Hartmanns Fonden.